

УДК 94(436)+329.14+94(477)

**ПЕРШИЙ З'ЇЗД І ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЕКЦІЇ
СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ АВСТРІЇ НА ПОЧАТКУ XX ст.****Олег ЖЕРНОКЛЕЄВ***Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра всесвітньої історії,**бул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна**e-mail: oleh.zhernokleiev@pnu.edu.ua**DOI: 10.15330/gal.38.107-118**ORCID: 0000-0002-5897-0785*

Стаття досліджує процес організаційного становлення української секції австрійської соціал-демократії на початку XX століття в контексті політичних та соціальних змін у Галичині в складі Австро-Угорщини. Аналізується її співпраця з польською соціал-демократією, специфіка стосунків із іншими політичними силами та виклики, з якими зіткнулася партія у формуванні своєї масової організації. Значну увагу приділено першому з'їзду Української соціал-демократичної партії (УСДП) 1903 р., який формально закріпив програмні засади партії, визначив її статут і тактику, але не вирішив ключових організаційних проблем.

Окремо розглядається участь партії у страйковому русі, зокрема в аграрних протестах 1902 р., які сприяли її популяризації серед селянства. Водночас слабка структура партійної діяльності, недостатня організаційна робота та обмежені фінансові ресурси перешкоджали ефективному розвитку УСДП. Залишаючись без чіткої аграрної програми, партія прагнула адаптувати соціалістичні принципи до сільського середовища, що виявилось непростим завданням.

Стаття демонструє, що попри активну політичну діяльність, УСДП не змогла сформувати дієву партійну структуру, яка б забезпечувала її стабільний розвиток та вплив серед українського робітничого класу. Відсутність системного підходу до партійного будівництва та нехтування міськими робітничими організаціями уповільнили процес її консолідації. Подальший успіх потребував перегляду її стратегії та розширення соціальної бази.

Ключові слова: *Українська соціал-демократична партія, австрійська соціал-демократія, Австро-Угорщина, перший з'їзд УСДП, страйковий рух, аграрна програма, політична організація, Галичина, польська соціал-демократія, Соціал-демократична робітничка партія Австрії.*

Кінець XIX – початок XX ст. у Габсбурзькій монархії (Австро-Угорщині), як і в інших країнах Європи, був часом становлення масових політичних партій сучасного типу. Серед них помітне місце зайняла Соціал-демократична робітничка партія Австрії (СДРПА), що стала однією з найбільш потужних, впливових і авторитетних у європейському соціал-демократичному русі. В дуалістичній імперії ця політична сила діяла в територіальних межах земель австрійської корони (Цислейтанії). Заснована (фактично відновлена) 1889 року, внаслідок гостроти національних протиріч партія вже до 1897 р. перетворилась на союз автономних національних організацій, об'єднаних спільною програмою та загальними з'їздами, що проводилися кожні два роки. Процес федералізації СДРПА в основному завершився наприкінці XIX ст. із розмежуванням у галицькому робітничому русі на Польську партію соціал-демократичну Галичини і Сілезії (ППСД) та Українську соціал-демократичну партію Галичини й Буковини (УСДП).

Остання, після кількох спроб, була остаточно утворена 17 вересня 1899 р. на установчій конференції у Львові¹. Однак її організаційне становлення виявилось тривалим і складним, а зрештою так до кінця й не завершеним. Яскравим відображенням специфіки становища й розвитку партії став також і її перший з'їзд. Вітчизняні й зарубіжні дослідники виявили значний

¹ Жерноклеєв О. Про дату заснування Української соціал-демократичної партії Галичини й Буковини. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ, 2009. Вип. XV. С. 10–14.

інтерес як до процесу організації СДРПА в цілому (Вольфганг Мадертанер та ін.)², так і до основних віх історії УСДП австрійського періоду (Володимир Левинський, Валентина Найдус, Ярослав Грицак, Керстін Йобст, Гаральд Біндер, Ришард Томчик, Ігор Бегей, Орест Босак, Андрій Заярнюк та ін.)³. Разом із тим, перебіг першого з'їзду партії не знайшов докладного висвітлення в історіографії. Зважаючи на помітну роль соціал-демократів у формуванні ідеології українського національного руху та в Українській революції⁴, перший з'їзд УСДП заслуговує на дещо детальніший розгляд, що й стало метою цієї статті.

Необхідно відмітити, що на зламі XIX–XX ст. українська секція СДРПА з організаційного погляду була ще надзвичайно слабкою. Формально УСДП існувала від вересня 1899 р., але реально вона перебувала лише в стадії свого створення. Фактично партія являла собою невелику групу інтелігенції, під впливом якої перебувала незначна частина робітників і студентів, а також селянство окремих повітів⁵. У цьому плані можна провести певні паралелі зі становленням Революційної української партії (РУП) на Наддніпрянщині в 1900–1901 рр. Так, Євген Чикаленко згадував, що громади, які об'єдналися в РУП, склалися майже виключно з інтелігентів, оскільки свідомих робітників і селян в Україні тоді було ще обмаль, а ті одиниці, що були, належали до РУП⁶. Однак різні суспільні умови в двох імперіях позначилися на відмінностях між двома українськими соціал-демократичними партіями. Як слушно зауважив Ярослав Грицак, якщо в Галичині УСДП з часом розрослася в добре зорганізовану парламентську партію, то в Російській імперії спадкоємиця РУП – Українська соціал-демократична робітнича партія (УСДРП) була партією лише за назвою, бо реально зводилася до малочисленних нелегальних або напівлегальних гуртків⁷.

Установча конференція УСДП, що відбулась 17 вересня 1899 р. у Львові, не поставила чітко завдання побудови власної партійної організації, а створення українських робітничих товариств передбачалось фактично лише «в разі потреби». Симптоматично, що з моменту своєї установчої конференції і до 1904 р. включно УСДП фігурувала у звітах поліції як «русинська фракція Галицької соціал-демократичної партії (тобто фактично фракція ППСД. – О. Ж.)»⁸. Не останню роль відігравав і той факт, що обидві партії відразу взяли курс на тісне співробіт-

² Maderthaner W. Die Entstehung einer demokratischen Massenpartei: Sozialdemokratische Organisation von 1889 bis 1918. *Die Organisation der österreichischen Sozialdemokratie 1889–1995* / W. Maderthaner, W. C. Müller (Hrsg.). Wien, 1996. S. 21–92.

³ Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. Київ, 1914. 116 с.; Najdus W. Polska partja socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919. Warszawa : PWN, 1983. 719 s.; Jobst K. Zwischen Nationalismus und Internationalismus. Die polnische und ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätenfrage im Habsburgerreich. Hamburg, 1996. 304 s.; Binder H. Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005. 741 s.; Tomczyk R. Radykałowie i socjaldemokraci: miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914. Szczecin : Zapol, 2007. 670 s.; Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). Київ : Основні цінності, 2000. 168 с.; Босак О. Українські соціал-демократи в суспільно-політичному русі Галичини (кінець XIX – початок XX століття). Запоріжжя ; Львів : Дике Поле, Фенікс, 2001. 130 с.; Бегей І. І. Ідейно-теоретична спадщина та практична діяльність української лівиці Галичини (кінець XIX – перша третина XX століття) : дис. д-ра політ. наук. Львів, 2015. 503 с. URL: <https://lnu.edu.ua/thesis/begej-ihor-ivanovych/> (30.08.2025); Заярнюк А. Позачергові парламентські вибори 1908 р.: штрихи до біографії Миколи Ганкевича та історії соціалістичного руху у Львові. *Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій*. 2018. № 1 (5). С. 73–83. URL: http://resource.history.org.ua/publ/misto_2018_1_8 (29.08.2025) та ін.

⁴ Докл. див.: Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 1998. № 1(2). С. 42–55.

⁵ Петлюра С. Українська соціал-демократична партія в Австрії. Київ, 1907. С. 18.

⁶ Див.: Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). Київ : Темпора, 2003. С. 226–227.

⁷ Грицак Я. Українська соціал-демократія та українська національна держава у 1917–1920 роках. С. 6–7. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15654.pdf> (30.05.2021).

⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 146. Оп. 7. Спр. 4759. Арк. 1; Там само. Оп. 8. Спр. 305. Арк. 36.

ництво й союз, що підкреслювалось і на конференції ППСД у грудні 1899 р.⁹. Цей союз був підкріплений неофіційним розподілом сфер впливу між ними: українські соціал-демократи повинні були діяти на селі, польські – у містах¹⁰. Таким чином, практично весь промисловий пролетаріат краю, незалежно від національної належності, УСДП добровільно віддала під вплив ППСД. При цьому керівництво партії виходило з того, що український міський пролетаріат чисельно значно менший від польського й тому повинен вступати в уже існуючі польські робітничі організації¹¹. Михайло Лозинський з цього приводу писав, що ППСД «забрала собі весь доробок “галицької соціалістичної партії”», так що українська соціал-демократична партія повстала як організація зовсім нова, без ніякої спадщини по загально-краєвій “галицькій соціалістичній партії”, і мусіла починати все з початку, а при тім – коли хотіла зберегти добрі відносини з польською соціал-демократичною партією – не «пхати ся» до міст, які та вважала виключно своїм «станом володіння», тільки починати працю в українських селах»¹².

Засновники й лідери УСДП Микола Ганкевич і Семен Вітик залишалися членами ППСД, займаючи керівне становище в обох партіях. Вони продовжували агітаційну та організаційну роботу в містах, проте ця робота, що велася, до того ж, здебільшого польською мовою, не сприяла згуртуванню робітників довкола української соціал-демократії та поширенню її впливу в масах, оскільки фактично здійснювалась у рамках ППСД¹³. Це непрямим чином підтверджує й офіційна статистика проведених у Галичині масових зборів та мітингів. Докладний аналіз джерел свідчить, що в організації та проведенні багатьох зборів і мітингів, скликаних ППСД, як і в керівництві страйковим рухом робітників, найактивнішу участь узяли українські соціал-демократи – лідери партії Семен Вітик, Микола Ганкевич, Теофіль Мелень, Іван Возняк та ін.¹⁴.

Однак при цьому партія майже не виступала в містах у ролі самостійної організації. Показовою в цьому ракурсі була конфіскована владою відозва «Товариші і Товаришки!», видана до 1 травня 1903 р. у Перемишлі, яка містила жадання передачі всіх маєтків у власність усіх людей, ліквідації війська і заборони воєн, охорони праці та опіки над старцями, каліками, вдовами й сиротами. Надрукована польською мовою (накладом Вітольда Регера), вона була підписана: «Комітет округовий польської і руської соціальної демократії в Перемишлі»¹⁵. Схожий плакат із гаслами «Геть із милітаризмом!», «Дайте нам загальне й рівне право виборче!» та питанням 8-годинного робочого дня в порядку денному зібрань був конфіскований тоді ж у Станіславові¹⁶.

Важливою ділянкою партійної роботи галицьких соціал-демократів, що забезпечувала безпосередній зв'язок із робітничим середовищем і впливи та популярність у ньому, була участь у страйковій боротьбі робітників за покращення їхнього економічного становища. Жодна з великих страйкових баталій початку ХХ ст. не була підготовленою та спланованою акцією, проте соціал-демократи намагалися вчасно оволодіти ситуацією, щоби скерувати стихійні виступи в організоване русло, не допустити до сутичок із поліцією та військом і забезпечити виконання основних, найважливіших вимог страйкарів¹⁷. Цікаво, що характеризуючи в цілому позицію соціал-демократії щодо цієї боротьби, лідер ППСД Ігнацій Дашинський заявив під час

⁹ Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. С. 257.

¹⁰ Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna... S. 390–391.

¹¹ ЦДІАЛ України. Ф. 309., Оп. 1. Спр. 2018. Арк. 31.

¹² Лозинський М. Національна боротьба серед австрійської соціальної демократії. *Літературно-науковий вісник*. 1911. Т. 55. Кн. 7–8. С. 115.

¹³ ЦДІАЛ України. Ф. 309, Оп. 1, Спр. 2018, Арк. 31; Левинський В. Нарис розвитку робітничого руху в Галичині... С. 62–64.

¹⁴ Das Österreichische Staatsarchiv, Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Ministerium des Innern (далі – ÖStA, AVA, MdI), Präsidiale, 22/Galizien, Kt. 2108, Prä. 4173/1902; ЦДІАЛ України. Ф. 146. Оп. 8. Спр. 9. Арк. 15, 22; Спр. 147. Арк. 59, 65; Спр. 306. Арк. 1–3, 36–37, 58, 72–73 та ін.

¹⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 152. Оп. 2. Спр. 21441. Арк. 8.

¹⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 284. Арк. 4.

¹⁷ Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna... S. 316.

одного з мітингів (8 червня 1902 р.): «Ми є партія революційна, але водночас і партія права та порядку. Ми нашою працею і боротьбою творимо історію безкровну»¹⁸.

Як свідчить аналіз більшості наймасовіших робітничих виступів того часу, зокрема львівських будівельників, аптекарських працівників і безробітних у 1902 р., масових страйків нафтовиків Борислава 1901 і 1904 рр. та інших, провідну роль у них відіграв насамперед С. Вітик¹⁹. Він виголошував промови на робітничих зборах, допомагав створювати страйкові комітети, вів переговори з підприємцями і назагал був дуже популярний серед робітників²⁰. Разом із тим, попри значну активність, уся ця діяльність у середовищі міського робітництва не спричинила зріст української соціал-демократичної організації та «проминала безслідно» для УСДП, оскільки українські соціал-демократи у своїй роботі в містах майже не виступали як окрема партія²¹.

Однією з основних особливостей українського соціал-демократичного руху в Галичині початку ХХ ст. було його прагнення спертись насамперед на незаможні верстви села. Тут порівняно швидко він здобув для себе певний ґрунт серед сільськогосподарського пролетаріату й малоземельних селян²². Після розколу Русько-української радикальної партії в 1899 р. разом зі своїми ватажками в УСДП відразу перейшли кращі радикальні організації Тернопільського, Скалатського й Збараського повітів. Розширенню масової бази руху сприяла й діяльність УСДП під час великого аграрного страйку в Галичині влітку 1902 р. Саме названі вище повіти, де помітний вплив мала УСДП, стали головним вогнищем боротьби. Страйк розпочався стихійно, однак соціал-демократи доклали максимум зусиль, щоб надати йому організованих і солідарних форм, притаманних аналогічним робітничим виступам²³. Брак агітаційних кадрів УСДП намагалась компенсувати їх мобільністю: діячі партії Семен Вітик, Яцко Остапчук, Андрух Шмигельський негайно прибували в найгарячіші пункти страйкової боротьби, завдяки чому партія протягом короткого часу здобула вплив на численні селянські маси²⁴. Але це зростання популярності на селі не було використане нею для творення місцевих осередків. Фактична відсутність в УСДП у цей період масової організації (відсутність фіксованого членства, первинних осередків, використання застарілих форм і методів роботи тощо) визнавалась і самою партією²⁵.

У пошуку відповідей на дилеми подальшого розвитку один із найпомітніших теоретиків УСДП Юліан Бачинський на рубежі століть виїхав за кордон для набуття практичного досвіду на місці – як «живе там біднота» і як ведеться робота з її залучення та згуртування в соціал-демократичних партіях. Упродовж двох років він вивчав робітничий рух в Австрії, Угорщині, Італії, Англії, Швейцарії, Франції. Двома останніми країнами, а також Німеччиною він мандрував пішки, щоби краще пізнати життя їх народів і діяльність місцевих соціал-демократичних організацій. Після повернення додому він ініціював скликання «першої конференції» УСДП²⁶.

У номерах газети «Воля» за 1 та 15 березня 1903 р. було оприлюднено офіційне оголошення: Заряд УСДП ухвалив скликати «конференцію до Львова» на 21–22 березня в залі культурно-просвітнього товариства «Воля» (вул. Сикстуська, 24), початок «о годині 3½ пополудни».

На «порядок нарад» виносилися питання:

¹⁸ Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna... S. 316.

¹⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 146. Оп. 8. Спр. 147. Арк. 101–103; Там само. Спр. 342. Арк. 1–2; Воля. 1902. 15 груд. С. 7–8; Там само. 15 черв. С. 4–5, 8; Там само. 1903. 15 лип., 1 верес.; Кравець М. М. Масові робітничі виступи в Східній Галичині на початку ХХ ст. (1901–1914 роки). *З історії західноукраїнських земель*. Київ, 1960. Вип. 5. С. 116, 120–121.

²⁰ *Proletaryat*. 1904. № 15–16. S. 63.

²¹ ЦДІАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2018. Арк. 31.

²² La democratie socialiste d'Ukraine en Autriche. L., *Organisation socialiste et ouvriere en Europe, Amerique et Asie par le Secretariat Socialiste International*. Bruxelles, 1904. P. 411–412.

²³ Protokoll über die Verhandlungen des Gesamtparteitages der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in Österreich. Abgehalten zu Wien vom. 9. bis zum 13. November 1903. Wien, 1903. S. 32.

²⁴ Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині... С. 59; *Proletaryat*. 1902. № 10. С. 6–8.

²⁵ *Воля*. 1903. 1 січ.

²⁶ Бегей І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності. Львів : Світ, 1998. С. 22.

1. Програма і організація.
2. Преса, фонди і видавництва.
3. Страйки і аграрні справи.
4. Тактика партії.
5. Вибір заряду.
6. Внески.

Від Заряду оголошення підписали Микола Ганкевич (секретар) та Іван Возняк (голова)²⁷ – саме в такій «нелогічній» послідовності, яка свідчила про справжні ролі.

21–22 березня 1903 р. у Львові відбувся фактично I з'їзд УСДП. Хоча формально тоді він називався дещо скромніше: «Перша конференція української соціально-демократичної партії», а в донесенні директора поліції у Львові на адресу президії Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 25.03.1903) – «перша крайова конференція русинської (української) соціал-демократичної партії»²⁸. Судячи з усього, термінологія спочатку не була ще усталеною, статус зібрань очевидно викликав сумніви в їх організаторів, а усвідомлення їхнього значення в історії партії приходило пізніше: наступне подібне зібрання (1906 р.) називалося ще «другою конференцією», а третє в 1909 р. – уже «третім конгресом», як і пізніше «четвертий конгрес» 1911 р.

Поліція зафіксувала 37 учасників I з'їзду (вірогідно, за даними інформатора серед них), газета УСДП «Воля» звітувала про близько 80 осіб присутніх у залі, серед них 36 делегатів, які представляли, окрім Львова, повіти й міста: Кам'янка Струмилова, Товмач, Дрогобич, Перемишль, Збараж, Скалат, Тереховля, Борщів, Гусятин, Тернопіль, Станиславів, Коломия, Сокаль, Чернівці та Відень. ППСД репрезентували Герман Діаманд, Юзеф Гудец, Міхал Виростек і посол австрійського рейхсрату І. Дашинський.

Іменем партійної Екзекутиви відкрив зібрання Семен Вітик, який влучно окреслив організаційний стан УСДП: «... до тепер члени української соціальної демократії працювали кождий з окрема», тож назріла потреба спільного порозуміння; головна мета конференції – узгодження організаційних питань²⁹. Він констатував піднесення русько-української соціал-демократії, підкреслив значення цього факту для українського народу й відмітив, що вона мусить взяти на себе керівництво українським робітничим рухом замість радикальної партії³⁰. Обрано президію: Возняк і Остапчук (голови), Курбас і Шпак (секретарі); затверджено регламент, внесений Ю. Бачинським. Тоді слово знову взяв С. Вітик і говорив про недавні арешти в Галичині внаслідок контрабанди брошур революційного змісту в Росію. Він вніс резолюцію під заголовком «Протест проти раболопного поведіння австрійських властей супроти російського царату», яка протестувала проти арештів і пов'язаних із цією справою домашніх обшуків, а також засуджувала політику Франції, Німеччини, Австрії, спрямовану на збереження «ладу і порядку» в самодержавній Росії, висловлювала симпатії соціал-демократії Росії³¹.

Далі конференцію вітав іменем ППСД Герман Діаманд, який підкреслив, що УСДП створюється не для того, щоб розбивати соціал-демократичний рух, а тому що «робучий нарід, що культура, що інтерес українського народу, вимагає утворення осібної партійної організації на європейський лад і взорець. Се не розбивається, а зміцнюється великий союз пролетаріату...»³².

З першого пункту порядку денного щодо програми виступив Микола Ганкевич: «Нас обов'язує програма, ухвалена на конгресі віденським 1901 р. і бернським 1899 р.», вона «є лиш консеквенцією болю і кривд робучого люду, консеквенцією їх бажань, потреб і думок». Він роз'яснив по черзі основні положення згаданої програми СДРПА, поставив у приклад російський революційний рух. Реферат прийнято до відома без обговорення³³.

²⁷ *Воля*. 1903. 1, 15 берез.

²⁸ ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903.

²⁹ *Воля*. 1903. 1 квіт.

³⁰ ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903.

³¹ Ibid.; *Воля*. 1903. 1 квіт.

³² *Воля*. 1903. 1 квіт.

³³ Там само.

Головним питанням нарад стала організація. Доповідач Семен Вітик запропонував з'їзду проєкт організаційного статуту партії, який, однак, передбачав побудову її структури на основі малоефективного принципу висунення «мужів довір'я» (уповноважених представників партії на місцях), до того ж практично тільки в сільській місцевості. Згідно зі статутом, до партії належав «кожний, хто узнає програму партії, піддається ухвалам конгресу партії, партію спирає морально і матеріально і належить до одного з товариств соціалістичних політичних або заводових, або до робітничого товариства, заложеного в цілях осьвіти». Обов'язком члена партії було «ширити думки соціалістичні і оплачувати податок партійний». Натомість не міг бути членом партії той, хто належав до несоціалістичних організацій³⁴.

Місцеві комітети «мужів довір'я» (чотири особи, обрані на один рік) об'єднувалися аналогічним повітовим комітетом (обраним також на рік із восьми осіб на конференції, на яку кожна місцева організація висилала не менше одного делегата). Завданням місцевих комітетів були: агітація, поширення видань соціалістичних і партійних, організація зборів і демонстрацій, звітування про діяльність (раз на рік) перед повітовим комітетом і зборами своєї організації.

Повітовий комітет мав двічі на рік скликати повітову конференцію. Екзекутивний (виконавчий) комітет партії (ЕК) складався з 14 осіб (дев'ять мешканців Львова та п'ять із повітів, яких викликали на наради в випадку важливих справ), зобов'язувався скликати партійні з'їзди («конгреси») один раз на два роки (кожна організація могла висилати по одному делегатові, право голосу мали також усі члени ЕК). У період між конгресами могли скликатися і конференції (для всіх або частини повітів), рішення яких були обов'язковими до чергового конгресу як найвищого органу партії, який міг їх скасувати. ЕК обирався конгресом партії, ним же мав встановлюватися й розмір партійного внеску. Після дискусії (Новаковський, Старосольський, Ганкевич, Діаманд, Остапчук, Левицький, Кирчак, д-р Загайкевич як гість) запропонований проєкт був затверджений³⁵. На цьому завершився перший день роботи з'їзду.

Другий день розпочато розглядом питання «Преса, видавництва, фонди», з якого доповідав «закінчений слухач права» Юліан Бачинський. Він вказав на значення преси для агітації та поширення соціалістичних ідей у краї, а з іншого боку – на надзвичайно слабкий розвиток преси УСДП, жадав, щоби двотижневик *«Воля»* був визнаний органом партії та в якомога коротший час став тижневиком зі збільшеним обсягом. Окрім того, ЕК необхідно було якнайскоріше налагодити випуск популярних брошур, у яких би роз'яснювалося соціалістичне й робітниче питання, історія соціал-демократії в Австрії, її завдання, далі пояснити законодавчу систему держави, політичний устрій, починаючи з найнижчих ланок, ставлення УСДП до інших партій і до царської Росії, революційний рух у Росії і т. д. Ці теми треба було якнайшвидше висвітлити в брошурах і якнайширше розповсюдити в масах. Доповідач вніс проєкт відповідної резолюції³⁶.

Голова партії, робітник-друкар Іван Возняк склав у цьому питанні звіт з діяльності ЕК: дотепер розійшлося 40 тис. примірників *«Воли»*. Обов'язком кожного члена партії повинна була бути передплата партійного органу. Партія також видала промову І. Дашинського *«Чорний день для галицької шляхти»*, брошуру *«Хто з чого жиє»* і брошуру С. Вітика *«Що далі робити»* (конфіскована, але після інтерпеляції в парламенті мав вийти другий наклад). Грошовий оборот за 1900–1902 рр. був таким:

- фонд пресовий і агітаційний – прихід 2631 кор., розхід 3458;
- фонд виборчий – прихід 336 кор., розхід 722;
- фонд страйковий – прихід і відповідно розхід 618 кор.³⁷

В обговоренні цього питання виступили Пасічник, Ганкевич, Вітик, Червінський (гість), Паздрій, Шпак, Новаковський, Шевчук, Пятниця. Висловлено сумнів щодо можливості випуску *«Воли»* щотижнево, запропоновано передати це на поладження Екзекутиві, як і розмір та спосіб стягнення партійного податку, оскільки місцеві умови були всюди різні. Ухвалено

³⁴ *Воля*. 1903. 1 квіт.

³⁵ ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903; *Воля*. 1903. 1 квіт.

³⁶ Там само.

³⁷ *Воля*. 1903. 1 квіт.

(одноставно) резолюцію Ю. Бачинського: конференція визнає «Волю» органом партії, закликає ЕК докласти всіх зусиль, щоб реорганізувати її на тижневик і збільшити об'єм, а також розпочати видання «Бібліотеки робітничої» у формі брошурок³⁸.

Питання про страйки реферував сільський господар зі Збаразького повіту Яцко Остапчук. Він розповів, що в 1901 р. організував два страйки в Тарасівці Збаразького повіту. Потім докладно подав передісторію та хід розгортання сільськогосподарського страйку в Східній Галичині 1902 р. Відзначив, що великий вплив на тисячі селян мала брошура С. Вітика «Як поступати в часі страйку» – зумовила виникнення страйкових комітетів, дисципліну серед страйкарів. Піддав критиці позицію націонал-демократів і москвофілів щодо цього страйку³⁹. Вніс резолюцію: конференція вважає страйк необхідним засобом покращення умов праці робітників, але він буде корисний, якщо буде організований, підготовлений, солідарний; якщо ж навпаки, то може бути шкідливим для самих страйкуючих – як сільських, так і міських робітників⁴⁰. У дискусії взяли участь Новаковський і посол рейхсрату Дашинський, який підтримав міркування доповідача й наголосив: першочергове гасло – не страйкувати, а організуватися, бо страйк без організації, грошей, преси – ризикований; також соціал-демократична партія мусить запротестувати проти проєктів переселення в Галичину 40 тис. поселенців з інших місць⁴¹. Після цього ухвалено резолюцію Я. Остапчука⁴².

Аграрні справи реферували Теофіль Мелень і Семен Вітик. Зокрема, Мелень зазначив, що теоретики соціал-демократії не дали чіткого розв'язання проблем, пов'язаних із аграрним питанням і позицією соціал-демократичних партій щодо нього. А тим часом у Галичині це є «пекучим питанням дня». Він піддав критиці «шляхетські» проєкти «рендових осель», «закона о бюрох посередництва праці». Закликав однопартійців звертатися до сільськогосподарського пролетаріату та дрібних номінальних власників, що мусять заробляти як пролетарі. Запропонував резолюцію: визнаючи важливу роль, яку відіграє мужицька верства в житті української нації, конференція вважає конче потрібним «з цілою енергією розпочати систематичну працю над класовим усвідомлюванем і організованем мужиків», причому в першу чергу зайнятися безземельними й дрібними селянами⁴³.

Були зачитані привітальні телеграми: від Романа Ярославича й Володимира Темницького з Відня, від імені РУП (редакції «Гасла» і «Селянина» з Чернівців), від імені Виконавчого комітету ППСД і редакції її друкованого органу «*Naprzód*» та ін. Зокрема, Ярославич писав: «Кілько то крутіств треба було побороти, щоб довести до засновання партії і першого єї з'їзду! ...» (курсив наш. – О. Ж.)⁴⁴.

Далі доповідав із того ж питання С. Вітик. Він вніс резолюцію (фактично свого роду аграрну програму-мінімум), яка без дискусії та одноголосно була прийнята. Згідно з документом, конференція українських соціал-демократів домагалася:

1. Скорочення робочого дня сільськогосподарського пролетаріату.
2. Забезпечення сільськогосподарських робітників у касах хворих на випадок хвороби.
3. Забезпечення в разі виробничих травм.
4. Забезпечення на старість (організувати петицію з підписами до парламенту).
5. Здорового помешкання для двірських слуг.
6. Введення інспекторів для справ рілних робітників.
7. Недільного відпочинку для двірської служби.

³⁸ Воля. 1903. 1 квіт.

³⁹ Там само. С. 8–10.

⁴⁰ У звіті поліції підкреслено олівцем: страйк «мусить очолювати міцна й цілеспрямована організація польових робітників, інакше він призводить до марних жертв і не має жодних відчутних результатів» (переклад з нім. наш. – О. Ж.). ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903.

⁴¹ Воля. 1903. 1 квіт.; у документі поліції: проти залучення до цьогорічних польових робіт хорватських робітників. ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903.

⁴² Воля. 1903. 15 квіт.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

8. Введення закону, що розглядав би заміну зарплати квитками як злочин.
9. Полагодження спорів не через старост, а через звичайні суди.
10. Скасування п. 59 поліцейського патенту 1852 р., котрий дає старостам право карати громадян арештом.
11. Скасування службових приписів.
12. Запровадження еміграційних домів⁴⁵.

Фактично це було спробою поширення здобутків і вимог міських робітників на сільських пролетарів. «...Найважнішу для селян справу аграрної реформи відложено звичаєм соціальної демократії до “слідуючого з’їзду”. Се-ж найліпший доказ, що соціально-демократичний кожух не на хлопів шитий...», – написала наступного дня націонал-демократична газета «Діло», коментуючи перебіг з’їзду⁴⁶.

Питання партійної тактики реферував кандидат на адвоката Микола Ганкевич. Він характеризував ставлення до інших партій, підкреслив необхідність триматись головних постулатів партійної програми й берегти міжнародну солідарність пролетаріату⁴⁷.

Після цього відбулися вибори партійного керівництва, до якого увійшли: Микола Ганкевич, Семен Вітик, Іван Возняк, І. Шпак, Теофіль Мелень, Олександр Панас і Пашак (усі зі Львова), а також Яцко Остапчук (Збараж), Семен Паздрій (Нове Село), Петро Новаковський (Перемишль), Левицький (Дрогобич) і Лев Когут (Чернівці)⁴⁸. Закрив з’їзд короткою промовою І. Возняк⁴⁹.

Хоч Екзекутиві було доручено реорганізувати «Волю» в щотижневу газету й збільшити її обсяг, але керівництво виявилось неспроможним виконати це рішення через брак коштів⁵⁰.

Характерно, що потребу організації міських робітників з’їзд навіть не обговорював⁵¹. Не ставилось і завдання створення політичних товариств і фахових організацій, на які вже в цей час безпосередньо спиралися інші партії, зокрема ППСД. Не був визначений ні розмір партійного внеску, ні механізм його стягнення. Таким чином, І з’їзд УСДП, будучи важливим етапом становлення українського соціал-демократичного руху, не виконав основного свого завдання – закласти фундамент міцної партійно-політичної організації, яка забезпечувала б тісний зв’язок партії з її соціальною базою.

У результаті вплив партії, не підкріплений відповідною оргроботою, коливався разом із рівнем суспільно-політичної активності й у період післястрайкової депресії почав падати. На 1904 р. з усіх повітів Галичини УСДП реально мала сильні позиції лише в Збаразькому, в інших місцях поступалася за впливом націонал-демократам і радикалам, подекуди й москвофілам⁵². Зрештою, і на Збаражчині не було створено сильної політичної організації, а один із її лідерів А. Шмигельський пізніше визнавав, що діяльність українських соціал-демократів виявлялася тут «більше в крикливій агітації, як в органічній роботі», і «бліхтяр соціалістичний, яким блищала Збаражчина, був штучний»⁵³.

Об’єктивно слабкість УСДП була зумовлена специфікою її соціальної бази. Можливо, зіграв свою роль і певний «приклад» із боку РУП на Наддніпрянщині, яка теж у перші роки апелювала насамперед до українського селянства. Тоді ж був сильним вплив соціал-демократії серед дрібного селянства та пролетарських прошарків села в деяких інших регіонах Австро-Угорщини, зокрема в Чехії. Проте навіть Іван Франко свого часу попереджав про неможливість

⁴⁵ Воля. 1903. 15 трав.

⁴⁶ Цит. за: Історія українських політичних партій: Хрестоматія-посібник. Кінець XIX ст. – 1917 р. Ч. 1 / упоряд. Б. І. Корольов, І. С. Михальський. Київ, 2003. С. 125.

⁴⁷ Воля. 1903. 15 трав.

⁴⁸ ÖStA, AVA, MdI, Kt. 2109, Präs. 2083/1903.

⁴⁹ Воля. 1903. 15 трав.

⁵⁰ Там само. 1906. 1 квіт.

⁵¹ Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині... С. 60.

⁵² Лозинський М. Три з’їзди (До найновішої історії соціальної демократії). Літературно-науковий вісник. 1904. Т. 26. С. 98–99.

⁵³ ЦДІАЛ України. Ф. 387. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 27.

створення сильної політичної партії з опорою виключно на найбідніші верстви села⁵⁴. Згодом це змушені були визнати й соціал-демократи, коли газета УСДП «Борба» писала: «Власне те, що партія наша в Галичині мусила досі в значній мірі опиратись в політичній боротьбі на пролетаріат сел, найбільше пригноблений, найбільше темний і забитий, було причиною нашого слабого розвитку...»⁵⁵.

Негативну роль при цьому відігравала й відсутність у партії аграрної програми. Переконавання в її необхідності відрізняли УСДП від інших секцій СДРПА, серед них і від польських соціал-демократів, чия позиція в селянському питанні була невизначеною. Перші спроби впровадження такої програми були зроблені в напрямі поширення здобутків і вимог міських робітників на пролетарів села. Так, у випущеній після масового аграрного страйку 1902 р. брошурі С. Вітика «Що далі робити?» була висунута свого роду програма-мінімум, яка передбачала боротьбу за скорочення робочого дня сільськогосподарських робітників, забезпечення їх через каси хворих і на старість, організацію спеціальних еміграційних закладів, відміну службових приписів, обов'язковий недільний відпочинок для двірської служби тощо. Усі ці вимоги увійшли до згаданої вище резолюції з аграрного питання, ухваленої I з'їздом УСДП у 1903 р.⁵⁶.

В основі такого підходу до розв'язання проблеми лежало помилкове ототожнення соціального становища та інтересів сільськогосподарських і промислових робітників. При цьому, замість того, щоб очолити насамперед боротьбу всього селянства за ліквідацію залишків феодалізму та національного гноблення, українські соціал-демократи під впливом К. Каутського та інших теоретиків бачили в самому селянстві два класи: буржуазію і пролетаріат, прагнучи спиратись лише на останній⁵⁷. М. Лозинський з цього приводу писав, що характеристика сільського робітництва як справжнього пролетаріату – «далека від дійсності і якої буйної треба фантазії, аби так схарактеризувати нашого консервативного, забобонного, темного, наляканого, інертного сільського робітника-пролетарія!». На його переконання, усе сільське населення від пролетаря до самостійного господаря «однаково, власне “по мужицьки” розуміє справи суспільні, економічні і культурні»⁵⁸.

Мінімальної програми було явно недостатньо для ефективної роботи, оскільки кінцева мета партії в аграрному питанні залишалась чітко не окресленою. У цілому ідейний вплив і організаційний зв'язок із СДРПА, яка орієнтувалася лише на промислове робітництво, а також теоретичний догматизм зумовили відсутність в українській соціал-демократії не тільки аграрної, але й узагалі власної політичної програми, яка зважала би на специфіку краю та становище в ньому соціал-демократії. Це не могло не позначитися на ефективності її діяльності. Що ж до міського робітничого середовища, то єдиною власною опорою для УСДП аж до 1907 р. (до прийняття нового статуту партії та початку творення місцевих партійних комітетів) були лише культосвітні об'єднання.

Отже, процес становлення УСДП на початку ХХ ст. був складним і суперечливим. Незважаючи на офіційне утворення партії в 1899 р., її організаційна структура залишалася слабкою, а значна частина діяльності здійснювалася у тісній співпраці з польською соціал-демократією та фактично під її егідою.

Перший з'їзд УСДП у Львові 21–22 березня 1903 р. став важливим етапом у консолідації партії, окреслив її програмні засади, визначив статут і тактику, але вповні не вирішив ключові організаційні питання. Основний акцент було зроблено на мобілізації незаможних

⁵⁴ Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини. *Записки Наук. тов. ім. Т. Шевченка*. 1991. Т. ССХХІІ. С. 86.

⁵⁵ Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії... С. 261.

⁵⁶ *Воля*. 1903. 15 трав.

⁵⁷ Левинський В. Селянство і соціал-демократія. Львів, 1910. С. 44; Злупко С. М. Ідейна боротьба навколо аграрно-селянського питання в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1960. С. 76–77.

⁵⁸ Лозинський М. Гльоси про міжпартійні відносини галицьких українців. *Літературно-науковий вістник*. 1905. Т. 29. С. 22.

селянських верств, тоді як промислові робітники залишались під впливом польської соціал-демократії.

Партія активно підтримувала страйковий рух, особливо аграрні протести 1902 р., що сприяло її популяризації серед селянства. Однак через відсутність чіткої аграрної програми та стратегії організаційного розвитку її вплив залишався обмеженим.

Вади в структурній побудові УСДП призвели до нестійкості її позицій. Відсутність місцевих партійних осередків, ефективної агітаційної роботи та фінансової підтримки послаблювали її вплив. Брак системнішої комунікації з наявними чи потенційними прихильниками та нехтування міськими робітничими організаціями уповільнили розвиток партії.

Попри номінальне завершення організаційного оформлення та перші кроки у формуванні партійних структур, УСДП не змогла повністю реалізувати свій потенціал через організаційні труднощі, що стримували її політичний вплив. Подальший розвиток потребував перегляду її тактики та розширення соціальної бази. Загалом, не зважаючи на чималу кількість конкретно-історичних розвідок, ця цікава й певною мірою унікальна політична сила ще чекає в майбутньому на свою цілісну, синтетичну історію в контексті сучасних підходів і нових інтерпретацій.

THE FIRST CONGRESS AND ORGANIZATIONAL FORMATION OF THE UKRAINIAN SECTION OF THE SOCIAL DEMOCRATIC WORKERS' PARTY OF AUSTRIA IN THE EARLY 20TH CENTURY

Oleh ZHERNOKLEIEV

Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Department of World History,
57, Shevchenko St., Ivano-Farnikvsk, Ukraine, 76018
e-mail: oleh.zhernokleiev@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5897-0785

The article examines the organizational formation of the Ukrainian Social Democratic Party (USDP) in the early 20th century within the political and social transformations in Galicia. It analyzes its cooperation with Polish Social Democracy, relations with other political forces, and challenges in establishing a mass organization. Special attention is given to the First USDP Congress of 1903.

The formation of the USDP in the early 20th century was complex and contradictory. Despite its official establishment in 1899, the party's organizational structure remained weak, and a significant portion of its activities was carried out in close cooperation with Polish Social Democracy, effectively under its influence.

The First USDP Congress, held in Lviv on March 21–22, 1903, was an important step in consolidating the party. It outlined its programmatic principles, established its statutes and tactics, but did not fully resolve key organizational issues. The main focus was placed on the mobilization of impoverished rural communities, while industrial workers remained under the influence of Polish Social Democracy.

The party actively supported the strike movement, particularly the agrarian protests of 1902, which helped enhance its popularity among the peasantry. However, due to the lack of a clear agrarian program and organizational development strategy, its impact remained limited.

Structural flaws within the USDP led to instability in its position. The absence of local party committees, ineffective agitation efforts, and lack of financial support weakened its influence. Additionally, lack of more systematic communication with existing or potential supporters and neglect of urban working-class organizations slowed the party's development.

Despite the nominal completion of its organizational formation and the initial steps toward building party structures, the USDP failed to fully realize its potential due to structural challenges that hindered its political influence. The party's further growth required a revision of its strategy and expansion of its social base.

Key words: Ukrainian Social Democratic Party, Austrian Social Democracy, Austro-Hungarian Empire, First USDP Congress, strike movement, agrarian program, political organization, Galicia, Polish Social Democracy, Social Democratic Workers' Party of Austria.

REFERENCES

- Behei, I. (1998). Yulian Bachynskyi: z zhyttiepysu, politychnoi ta naukovoï diïalnosti [Yulian Bachynskyi: from biography, political and scientific activity]. Lviv: Svit, 52 p. (in Ukrainian).
- Behei, I. (2015). Ideino-teoretychna spadshchyna ta praktychna diïalnist ukrainskoi livytsi Halychyny (kinets XIX – persha tretyna XX stolittia) [Ideological-Theoretical Legacy and Practical Activity of the Ukrainian Left in Galicia (Late 19th – First Third of the 20th Century)]. *Doctor's thesis*. Lviv. URL: <https://lnu.edu.ua/thesis/begej-ihor-ivanovych/> (in Ukrainian).
- Binder, H. (2005). Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik [Galicia in Vienna: Parties, Elections, Factions, and Deputies in the Transition to Mass Politics]. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 741 S. (in German).
- Bosak, O. (2001). Ukrainski sotsial-demokraty v suspilno-politychnomu rusi Halychyny (kinets XIX – pochatok XX stolittia) [Ukrainian social democrats in the socio-political movement of Galicia (late 19th – early 20th centuries)]. Zaporizhzhia – Lviv: Dyke Pole, Feniks, 130 p. (in Ukrainian).
- Chykalenko, Ye. (2003). Spohady (1861–1907) [Memories (1861–1907)]. Kyiv: Tempora. 416 p. (in Ukrainian).
- Das Österreichische Staatsarchiv, Wien [The Austrian State Archives, Vienna] (in German).
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archive of Ivano-Frankivsk Region] (in Ukrainian).
- Hrytsak, Ya. (1991). «Molodi» radykaly v suspilno-politychnomu zhytti Halychyny [«Young» Radicals in the Social and Political Life of Galicia]. *Zapysky nauk. tov. im. T. Shevchenka [Notes of the Scientific Comrade named after T. Shevchenko]*, iss. CCXXII, pp. 71–110 (in Ukrainian).
- Hrytsak, Ya. (2021). Ukrainska sotsial-demokratiia ta ukrainska natsionalna derzhava u 1917–1920 rokakh [Ukrainian Social Democracy and the Ukrainian National State in 1917–1920], pp. 6–7. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15654.pdf> (in Ukrainian).
- Istoriia ukrainskykh politychnykh partii. Khrestomatiia-posibnyk. Kinets XIX st. – 1917 r. Ch. 1. Uporiad. B. I. Korolov, I. S. Mykhalskyi [History of Ukrainian political parties: A textbook-manual. The end of the 19th century – 1917. Part 1. B. I. Korolev, I. S. Mykhalsky (Comp.)]. Kyiv, 2003, 561 p. (in Ukrainian).
- Jobst, K. (1996). Zwischen Nationalismus und Internationalismus. Die polnische und ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätenfrage im Habsburgerreich [Between Nationalism and Internationalism: Polish and Ukrainian Social Democracy in Galicia from 1890 to 1914. A Contribution to the Nationality Question in the Habsburg Empire]. Hamburg: Dölling und Galitz, 304 S. (in German).
- Kravets, M. (1960). Masovi robitnychi vystupy v Skhidnii Halychyni na pochatku XX st. (1901–1914 roky) [Mass workers' demonstrations in Eastern Galicia at the beginning of the 20th century. (1901–1914)]. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel [From the history of Western Ukrainian lands]*. Kyiv, iss. 5, pp. 113–135 (in Ukrainian).
- La democratie socialiste d'Ukraine en Autriche [Socialist Democracy of Ukraine in Austria]. (1904). *L'Organisation socialiste et ouvrière en Europe, Amérique et Asie par le Secrétariat Socialiste International [The Socialist and Workers' Organization in Europe, America and Asia by the International Socialist Secretariat]*. Bruxelles, pp. 411–412 (in French).
- Levynskyi, V. (1914). Narys rozvytku ukrainskoho robitnychoho rukhu v Halychyni [Essay on the development of the Ukrainian labor movement in Galicia]. Kyiv, 116 p. (in Ukrainian).
- Levynskyi, V. (1910). Selianstvo i sotsial-demokratiia [Peasantry and Social Democracy]. Lviv, 112 p. (in Ukrainian).
- Lozynskyi, M. (1905). Hlosy pro mizhpartiini vidnosyny halytskykh ukrainsiv [Comments on Inter-Party Relations of Galician Ukrainians]. *Literaturno-naukovyi vistnyk [Literary and Scientific Bulletin]*, vol. 29, pp. 19–35, 98–105 (in Ukrainian).
- Lozynskyi, M. (1911). Natsionalna borotba sered avstriiskoi sotsialnoi demokratii [National Struggle among Austrian Social Democracy]. *Literaturno-naukovyi vistnyk [Literary and Scientific Bulletin]*, vol. 55, book 7–8, p. 115 (in Ukrainian).
- Lozynskyi, M. (1904). Try zizdy (Do nainovishoi istorii sotsialnoi demokratii) [Three Congresses (To the Latest History of Social Democracy)]. *Literaturno-naukovyi vistnyk [Literary and Scientific Bulletin]*, vol. 26, pp. 79–106, 159–169 (in Ukrainian).
- Maderthaner, W. (1996). Die Entstehung einer demokratischen Massenpartei: Sozialdemokratische Organisation von 1889 bis 1918 [The Emergence of a Democratic Mass Party: Social Democratic Organization from 1889 to 1918]. *Die Organisation der österreichischen Sozialdemokratie 1889–1995 [The Organization of Austrian Social Democracy 1889–1995]*. W. Maderthaner, W. C. Müller (Hrsg.). Wien: Löcker, S. 21–92 (in German).

- Najdus, W. (1983). Polska partja socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919 [Polish Social Democratic Party of Galicia and Silesia, 1890–1919]. Warszawa: PWN, 719 s. (in Polish).
- Petliura, S. (1907). Ukrainska sotsial-demokratychna partiia v Avstrii [The Ukrainian social democratic party in Austria]. Kyiv, 30 p. (in Ukrainian).
- Proletaryat [The Proletariat]*. (1902, 1904) (in Polish).
- Protokoll über die Verhandlungen des Gesamtparteitages der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in Österreich [Protocols of the proceedings of the General Party Congress of the Social Democratic Workers' Party in Austria]. Abgehalten zu Wien vom. 9. bis zum 13. November 1903. (1903). Wien, 237 S. (in German).
- Raivskyi, I. (1998). Halytska sotsial-demokratiia v Ukrainskii revoliutsii 1917–1920 rokiv [Galician Social Democracy in the Ukrainian Revolution of 1917–1920]. *Halychyna [Galicia]*, no. 1 (2), pp. 42–55 (in Ukrainian).
- Tomczyk, R. (2007). Radykałowie i socjaldemokraci: miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914 [Radicals and Social Democrats: The Place and Role of the Left in the Ukrainian National Camp in Galicia, 1890–1914]. Szczecin: Zapol, 670 s. (in Polish).
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv] (in Ukrainian).
- Volia [Freedom]*. (1902, 1903, 1906) (in Ukrainian).
- Zaiarniuk, A. (2018). Pozacherhovi parlamentski vybory 1908 r.: shtrykhy do biohrafii Mykoly Hankevycha ta istorii sotsialistychnoho rukhu u Lvovi [Extraordinary Parliamentary Elections of 1908: Sketches for the Biography of Mykola Hankevych and the History of the Socialist Movement in Lviv]. *Misto: istoriia, kul'tura, suspilstvo : E-zhurnal urbanistychnykh studii*, no. № 1(5), pp. 73–83. URL: http://resource.history.org.ua/publ/misto_2018_1_8 (in Ukrainian).
- Zhernokleiev, O. (2006) Natsionalni sektsii avstriiskoi sotsial-demokratii v Halychyni y na Bukovyni (1890–1918 rr.) [National sections of Austrian Social Democracy in Halychyna and Bukovyna (1890–1918)]. Ivano-Frankivsk: VDV TsIT Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka, 536 p. (in Ukrainian).
- Zhernokleiev, O. (2009). Pro datu zasnuvannia Ukrainiskoi sotsial-demokratychnoi partii Halychyny y Bukovyny [On the Date of Establishment of the Ukrainian Social Democratic Party of Galicia and Bukovina]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia [Bulletin of the Precarpathian University. History]*. Ivano-Frankivsk, iss. 15, pp. 10–14 (in Ukrainian).
- Zhernokleiev, O. (2000). Ukrainska sotsial-demokratiia v Halychyni: narys istorii (1899–1918) [Ukrainian Social Democracy in Galicia: An Outline of History (1899–1918)]. Kyiv: Osnovni tsinnosti, 168 p. (in Ukrainian).
- Zlupko, S. (1960). Ideina borotba navkolo ahrarno-selianskoho pytannia v Halychyni (kinets XIX – pochatok XX st.) [Ideological Struggle Around the Agrarian and Peasant Question in Galicia (late 19th – early 20th centuries)]. Lviv: Vyd-vo Lviv. un-tu, 83 p. (in Ukrainian).